

„ŚWIATŁOŚĆ W CIEMNOŚCI ŚWIECI I CIEMNOŚĆ JEJ
NIE ZASKOCZYŁA / NIE PRZYŁAPAŁA”
NARRACYJNE UZASADNIENIE
NOWEGO TŁUMACZENIA J 1,5¹

Słowa kluczowe: światło, ciemność, Ewangelia wg św. Jana, Pojmanie Jezusa

Key words: light, darkness, Gospel of John, Arrest of Jesus

Schlüsselworte: Licht, Finsternis, Johannesevangelium, Gefangennahme Jesu

WSTĘP

Tytuł niniejszego artykułu może prowokować. Zapowiada on bowiem nie tylko nowe spojrzenie na początek Ewangelii Janowej, ale zawarte w nim nowatorskie tłumaczenie J 1,5 zdaje się wręcz niwelować tradycyjne rozumienie *Prologu* oraz, tym samym, wprowadzać zamieszanie w kwestii interpretacji Czwartej Ewangelii (uwzględniając ważną rolę *Prologu*, pełnioną dla całego dzieła: wprowadzenie w jego treść).

Należy zatem od razu nadmienić, iż nie jest celem niniejszego studium zasugerowanie, że powszechnie znane przekłady Nowego Testamentu proponują błędne tłumaczenie tekstu oryginalnego. Opracowanie to pragnie natomiast przyjrzeć się polu semantycznemu charakterystycznego greckiego czasownika καταλαμβάνω i zastanowić, czy w świetle całej narracji, opowiedzianej przez św. Jana, możliwe jest zaproponowanie tego typu nowego zrozumienia początku *Prologu* Czwartej Ewangelii.

* Ks. Zbigniew Grochowski, ur. w 1975 w Morażu, doktor nauk biblijnych i archeologii, adiunkt w Katedrze Historii Biblijnej Instytutu Nauk Biblijnych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wykładowca Pisma Świętego i języków biblijnych w Wyższym Seminarium Duchownym w Elblągu. Autor monografii *Il discepolo di Gesù nell'ora della prova (Gv 18–19), luogo di rivelazione del Maestro*, Studia Biblica Lublinensia XIII, Lublin 2015 (ss. 556).

¹ Autor dedykuje poniższe studium Księdzu Biskupowi Józefowi Wysockiemu, biskupowi pomocniczemu seniorowi Diecezji Elbląskiej, z okazji minionego nie tak dawno Złotego Jubileuszu Kapłaństwa oraz przejścia Księdza Biskupa w stan (należnego, choć jednocześnie zapewne aktywnego) spoczynku.

KΑΤΑΛΑΜΒΑΝΩ W GRECE KLASYCZNEJ I BIBLIJNEJ

Ten szczególnie interesujący nas termin to słowo złożone z przedrostka κατά- oraz właściwego czasownika λαμβάνω. Ów pierwszy składnik słowotwórczy ma nierzadko za zadanie intensyfikację połączonego z nim czasownika². Można zauważyć to zjawisko choćby w przypadku takich terminów, jak ἐσθίω („jem, spożywam”) i κατεσθίω („pożeram / jem łapczywie”)³, czy καίω („spalam”) i κατακαίω („spalam całkowicie / doszczętnie”)⁴. Oznacza to zatem, że zwyczajne rozumienie czasownika λαμβάνω

² Por. H.G. Liddell, R. Scott, H.S. Jones, R. McKenzie, *Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, Oxford NY 1996, s. 883: „κατά – frequently only to strengthen the notion of the simple word”; B. Friberg, T. Friberg, N.F. Miller, *Analytical Lexicon of the Greek New Testament*, Grand Rapids 2000 [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 15167: „with κατά adding intensity ... possibly {in} Jn 1,5”].

³ Por. J.H. Moulton, G. Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament. Illustrated from the Papyri and Other non-literary Sources*, Grand Rapids MI 1976, s. 336: „The perfective force of κατεσθίω ... is well seen [in papyrus which presents] a complaint of damage to pasturage by sheep ... [Other papyrus contains a] reference to the multitude of officials who were „swallowing up” the estates of the treasury along with its surplus”; F.W. Gingrich, F.W. Danker, *Shorter Lexicon of the Greek New Testament*, Chicago 1983, s. 78: „ἐσθίω – eat, fig. consume, devour”; s. 105: „κατεσθίω – eat up, consume, devour, fig. destroy, consume”; J.P. Louw, E.A. Nida (ed.), *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains. Volume 1: Introduction and Domains*, New York NY ³1989 [BibleWorks 10: „ἐσθίω” § 23. 1: „eat, drink, consume food”; „κατεσθίω” § 23. 11: „to devour something completely, to eat up”]; H. Balz, G. Schneider (ed.), *Exegetical Dictionary of the New Testament*, Grand Rapids MI 1990 [BibleWorks 10: „ἐσθίω” § 2143: „eat”; „κατεσθίω” § 2815: „consume, devour, gulp down”]; B.M. Newman (ed.), *A Concise Greek-English Dictionary of the New Testament*, Stuttgart 1993 [BibleWorks 10: „ἐσθίω” § 2607: „eat, consume”; „κατεσθίω” § 3393: „eat up, devour, consume”]; H.G. Liddell, R. Scott, H.S. Jones, R. McKenzie, *Greek-English Lexicon...*, dz. cyt., s. 696: „ἐσθίω – eat; of animals devour, consume”; s. 925: „κατεσθίω – eat up, devour, corrode, bite”; R. Popowski, *Słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa ²1999, ss. 132. 174; J.H. Thayer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament Being Grimm's Wilke's Clavis Novi Testamenti*, Cambridge MA 1885, Grand Rapids MI ²⁴1999 [BibleWorks 10: „ἐσθίω” § 2200: „to eat (a meal), to take a food”; „κατεσθίω” § 2871: „to consume by eating, to eat up, to devour”]; B. Friberg, T. Friberg, N.F. Miller, *Analytical Lexicon...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „ἐσθίω” § 11622: „eat, have a meal”; „κατεσθίω” § 15552: „eat up, consume, devour”]; W. Bauer, F.W. Danker, W.F. Arndt, F.W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago – London ³2000 [BibleWorks 10: „ἐσθίω” § 3152: „eat, consume, devour”; „κατεσθίω” § 4132: „to eat up ravenously, consume, devour, swallow”]; R. Romizi, *Greco antico. Vocabolario Greco italiano etimologico e ragionato*, Bologna ³2007, s. 550: „ἐσθίω: mangio”; s. 702: „κατεσθίω: mangio, divoro, consumo”.

⁴ Por. J.P. Louw, E.A. Nida (ed.), *Greek-English Lexicon...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καίω” § 14. 63: „to burn, to be on fire”; „κατακαίω” § 14.66: „to destroy something by burning, to burn something down, to burn something up, to reduce to ashes”]; F.W. Gingrich, F.W. Danker, *Shorter Lexicon...*, dz. cyt., s. 98: „καίω – light, burn”; s. 102: „κατακαίω – burn up, burn down, consume by fire”; H. Balz, G. Schneider (ed.), *Exegetical Dictionary...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καίω” § 2631: „kindle, burn, burn up”; „κατακαίω” § 2713: „burn, burn down”]; L. Rocci, *Vocabolario greco italiano*, Roma ³⁷1993, s. 950: „καίω: consumo col fuoco”; s. 984: „κατακαίω: consumo completamente”; H.G. Liddell, R. Scott, H.S. Jones, R. McKenzie, *Greek-English Lexicon...*, dz. cyt., s. 860: „καίω – kindle, burn, set on fire”; s. 892: „κατακαίω – burn completely, parch”; B. Friberg, T. Friberg, N.F. Miller, *Analytical Lexicon...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καίω” § 14680: „light, kindle, ignite, burn”; „κατακαίω” § 15062: „destroy by fire, consume by fire”]; F.W. Danker, K. Krug, *The Concise Greek-English Lexicon of the New Testament*, Chicago 2009 [BibleWorks 10: „καίω” § 3332: „light, kindle”; „κατακαίω” § 3428: „burn up (down)”].

(„brać, wziąć, uchwycić, ująć”)⁵ – w połączeniu z κατά- – będzie miało prawo ulec pewnej modyfikacji, w której nastąpi uwypuklenie czy amplifikacja niektórych idei⁶.

Καταλαμβάνω tłumaczone jest w pierwszej kolejności, jako „schwycić, pochwycić, zająć, opanować, objąć w posiadanie, nawiedzić, ovladnąć”⁷. Nietrudno jest tu zauważyć ową intensywność i dynamizm opisywanej czynności. Łatwo także powinno zrodzić się skojarzenie z najbardziej powszechnie znanym tłumaczeniem J 1,5, podanym przez *Biblię Tysiąclecia*, gdzie jest mowa o *światłości, która w ciemności świeci, i ciemność jej nie ogarnęła (ή σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν)*”. To ta pierwsza grupa znaczeniowa czasownika καταλαμβάνω najbardziej utrwaliła się w umysłach Polaków, gdy mowa o *Prologu* do Ewangelii według św. Jana.

W drugiej kolejności pojawiają się następujące znaczenia słowa καταλαμβάνω: „złapać, dopędzić, zastać”, a także „zaskoczyć, przyłapać” (catch, surprise / sorprendere itp.)⁸. W tym momencie, z kolei, powinien przyjść na myśl tytuł niniejszego studium, sugerujący, że właśnie te znaczenia badanego czasownika należałoby wziąć pod uwagę, gdy odczytywany jest początek Czwartej Ewangelii. Czy jednak wystarczy (jedynie) słownikowa propozycja przekładu terminu καταλαμβάνω na „zaskoczyć, przyłapać”, aby przyjąć to nowe tłumaczenie J 1,5? Czy nie powinny przemawiać za tym także inne, bardziej racjonalne przesłanki? Nie jest bowiem dopuszczalne tak swobodne traktowanie leksykonów, iżby człowiek miał prawo dobrać sobie którekolwiek znaczenie interesującego go słowa, jeśli tylko jego treść „odpowiada/pasuje” do przyjętych przez siebie uprzednio założeń. Z odpowiedzią na te i inne pytania przyjdą analizy przeprowadzone w dalszej części artykułu. Postarają się one uzasadnić „narracyjnie” możliwość tego oryginalnego potraktowania czasownika καταλαμβάνω w J 1,5.

Nie czując się zobligowani do przedstawienia wszystkich znaczeń terminu καταλαμβάνω⁹, pragniemy przywołać jeszcze jedną, „ciekawą” jego interpretację,

⁵ Por. Z. Abramowiczówna (ed.), *Słownik grecko-polski*. Tom III (A–II), Warszawa 1962, s. 10.

⁶ Nie kwestionujemy faktu, że już samo λαμβάνω posiada o wiele szersze pole semantyczne, niż to podane powyżej, ale sens ukryty w polskich terminach „brać, wziąć, uchwycić, ująć” stoi u podstaw znaczenia tego czasownika i zasadniczo nie jest reprezentowany przez słowo καταλαμβάνω. Potwierdza to stanowisko większość (zwłaszcza poważniejszych), wymienionych w poprzednich przypisach słowników. Brakuje w nich bowiem często, przy hasle „καταλαμβάνω”, takich znaczeń jak „to take, to receive, to get”, obecnych przy słowie „λαμβάνω”.

⁷ Por. Z. Abramowiczówna (ed.), *Słownik grecko-polski*. Tom II (H–K), Warszawa 1960, s. 586.

⁸ Por. tamże; J.H. Moulton, G. Milligan, *The Vocabulary...*, dz. cyt., s. 328; F.W. Gingrich, F.W. Danker, *Shorter Lexicon...*, dz. cyt., s. 102; H. Balz, G. Schneider (ed.), *Exegetical Dictionary...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 2735]; B.M. Newman (ed.), *A Concise...*, dz. cyt., [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 3287]; L. Rocci, *Vocabolario...*, dz. cyt., s. 988; H.G. Liddell, R. Scott, H.S. Jones, R. McKenzie, *Greek-English Lexicon...*, dz. cyt., s. 897; J.H. Thayer, *A Greek-English...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 2789]; W. Bauer, F.W. Danker, W.F. Arndt, F.W. Gingrich, *A Greek-English...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 4000]; B. Friberg, T. Friberg, N.F. Miller, *Analytical Lexicon...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 15167]; R. Romizi, *Greco antico...*, dz. cyt., s. 676; F.W. Danker, K. Krug, *The Concise...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 3451].

⁹ Z. Abramowiczówna (ed.), *Słownik...*, Tom II, s. 586, przytacza takie, m.in. kolejne jego tłumaczenia, powstałe w zależności od związku frazeologicznego, utworzonego przez καταλαμβάνω z jakimś innym słowem: „zdarzać się (komuś)”, „być zmuszonym (coś zrobić)”, „przytrzymać, przymocować, przykryć, stłumić”, „opanować się”, „złagodzić”, „wstrzymać (oddech)”, „zobowiązać, narzucić”, „skazać”.

umieszczaną w większości słowników na końcu podawanej definicji: „pojąć, zrozumieć / comprehend, understand / comprendo, capisco”¹⁰. Z punktu widzenia języka polskiego dostrzega się w tym momencie pewne interesujące zjawisko, polegające na zastosowaniu swego rodzaju „kalki” z języka greckiego. Istnieje bowiem – także w potocznym języku polskim – możliwość określenia idei „rozumienia jakiejś sprawy” przy pomocy czasowników „łapać, chwytac”. Niemałe jest prawdopodobieństwo usłyszenia „na ulicy” następującego dialogu, mającego charakter kolokwialny: „załapałeś, co do ciebie mówię?” – „nic nie chwytam!”. Czasownik καταλαμβάνω odgrywał w starożytnej grece podobną funkcję.

KΑΤΑΛΑΜΒΑΝΩ W J 1,5

Warto przyjrzeć się różnym przekładom Pisma Świętego – rodzimym i brzmiącym obcojęzycznie, dobranym losowo (gdyż trudno jest przeanalizować *wszystkie* tłumaczenia Biblii) – celem porównania ich spojrzenia na werset J 1,5, zwłaszcza pod kątem interpretacji czasownika καταλαμβάνω.

OGARNAĆ. Takie rozumienie interesującego nas czasownika prezentują najpopularniejsze polskie przekłady: *BT*¹¹, *BPaul*¹², *BPozn*¹³, *BW-P*¹⁴, *BEkum*¹⁵, *BGd*¹⁶,

¹⁰ Por. Z. Abramowiczówna (ed.), *Słownik...*, Tom II, s. 586; F. Zorell, *Lexicon Graecum Novi Testamenti*, Paryż 31961, kol. 678; J.H. Moulton, G. Milligan, *The Vocabulary...*, dz. cyt., s. 328; F.W. Gingrich, F.W. Danker, *Shorter Lexicon...*, dz. cyt., s. 102; B.M. Newman (ed.), *A Concise...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 3287]; L. Rocci, *Vocabolario...*, dz. cyt., s. 989; H.G. Liddell, R. Scott, H.S. Jones, R. McKenzie, *Greek-English Lexicon...*, dz. cyt., s. 897; J.H. Thayer, *A Greek-English...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 2789]; R. Popowski, *Słownik...*, dz. cyt., s. 168; W. Bauer, F.W. Danker, W.F. Arndt, F.W. Gingrich, *A Greek-English...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 4000]; B. Friberg, T. Friberg, N.F. Miller, *Analytical Lexicon...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 15167]; J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie, *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart 2003 [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 4779]; R. Romizi, *Greco antico...*, dz. cyt., s. 676; F.W. Danker, K. Krug, *The Concise...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „καταλαμβάνω” § 3451].

¹¹ „Biblia Tysiąclecia”: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńskich*, Poznań 2000 (wydanie V).

¹² „Biblia Paulistów”: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem. Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy Towarzystwa Świętego Pawła*, Częstochowa 2009.

¹³ „Biblia Poznańska”: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami*. Tom IV *Nowy Testament*, Poznań 1994.

¹⁴ „Biblia Warszawsko-Praska”: *Pismo Święte Starego i Nowego testamentu. W przekładzie z języków oryginalnych opracował Kazimierz Romaniuk, pierwszy biskup warszawsko-praski*, Warszawa – Stara Miłosna 2000/2001.

¹⁵ „Biblia Ekumeniczna”: *Pismo Święte Nowego Testamentu i Psalmi. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych*, Warszawa 2001.

¹⁶ „Biblia Gdańska”: *Uwspółcześiona Biblia Gdańska z roku 1632. Projekt Fundacji Wrota Nadziei. Nowy Testament*, Toruń 2009 [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

NP3¹⁷. To w nich odnajdujemy w J 1,5 zdanie o takiej mniej więcej treści: *a swiatłość w ciemności świeci i/lecz ciemność jej nie ogarnęła*.

W podobnym duchu tłumaczą czasownik καταλαμβάνω także przekłady obcojęzyczne, np.: *KJV*¹⁸ i *NAU*¹⁹ („comprehend” = [m.in.] mieścić w sobie, zawrzeć, objąć, ogarnąć)²⁰, *CEI 1974*²¹ („accogliere” = [m.in.] pomieścić, dać pomieszczenie)²², *IEP*²³, *LND*²⁴ („comprendere” = [m.in.] obejmować, zawierać, ogarniać) czy *EIN*²⁵, *ELB*²⁶ i *ZÜR*²⁷ („erfassen” = [m.in.] ogarnąć, uchwycić)²⁸.

PRZEMÓC. Nieco inne spojrzenie na nasze słowo prezentują przekłady, kładące akcent na fakt pewnego konfliktu, konfrontacji, jaka ma (mieć) miejsce pomiędzy rzeczywistością światła i ciemności. Tłumacząc w ten sposób interesujący nas termin grecki zapowiadają one jakąś formę zderzenia się tych sił, ich (duchową) walkę i – ostatecznie – zwycięstwo światłości nad ciemnością, pomimo, że ta druga usiłowała „przemóc” pierwszą. Odkrywamy to tłumaczenie w następujących polskich przekładach: *BBryl*²⁹, *BGed*³⁰ i *BŚJeh*³¹. Werset J 1,5 brzmi w nich następująco: *i/a swiatłot[ś] świeci w ciemności, a/lecz ciemność jej/go nie przemogła*.

¹⁷ „Nowe Przymierze”: *Pismo Święte Nowego Testamentu. Przekład z języka greckiego. Wyd. 3. Ewangeliczny Instytut Biblijny Liga Biblijna 2009* [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

¹⁸ *KJV – 1769* Blayney Edition of the 1611 *King James Version* of the English Bible – with Larry Pierce’s Englishman’s-Strong’s Numbering System, ASC II version. Copyright © 1988–1997 by the Online Bible Foundation and Woodside Fellowship of Ontario, Canada [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

¹⁹ *The New American Standard Bible* (1995). Copyright © by The Lockman Foundation [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

²⁰ Tłumaczenia terminów angielskich podawane za: J. Stanisławski, *Wielki słownik angielsko-polski z suplementem*, t. 1 (A–N), t. 2 (O–Z), Warszawa 1990.

²¹ *La Sacra Bibbia della Conferenza Episcopale Italiana* (1974).

²² Tłumaczenia terminów włoskich podawane za: W. Meisels, *Podręczny słownik włosko-polski*, t. 1 (A–L), t. 2 (M–Z), Warszawa 2001.

²³ *San Paolo Edizione (IEP)* [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

²⁴ *The Italian La Nuova Diodati* 1991. Copyright © La Buona Novella s.c.r.l. Contrada Restinco – Casella Postale 27–72001, Brindisi, Italy [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

²⁵ *The German Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift*. Copyright © 1980 by Katholische Bibelanstalt GmbH, Stuttgart [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

²⁶ *The German Elberfelder Bibel revidierte Fassung* 1993. Copyright © 1994 R. Brockhaus Verlag, Wuppertal [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

²⁷ *Zürcher Bibel*, 2. Auflage. Copyright © 2007, 2008 Theologischer Verlag Zürich AG [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

²⁸ Tłumaczenia terminów niemieckich podawane za: J. Piprek, J. Ippoldt, *Wielki słownik niemiecko-polski*, t. 1 (A–K), t. 2 (L–Z), Warszawa 1989.

²⁹ „Biblia Brytyjska”: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Nowy przekład z języków hebrajskiego i greckiego opracowany przez Komisję Przekładu Pisma Świętego*, Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne, Warszawa ⁹1975.

³⁰ „Biblia Gedeonitów”: *Nowy Testament. Nowy Przekład. Tłumaczenie z języka greckiego*, The Gideons International, Warszawa 2004.

³¹ „Biblia Świadców Jehowy”: *Pismo Święte w Przekładzie Nowego Świata. Przetłumaczono z New World Translation of the Holy Scripture, wydanie z roku 1984, z uwzględnieniem języków oryginału*, Brooklyn NY – Roma 1997.

Podobnie interpretują czasownik καταλαμβάνω także zagraniczne przekłady NT, np.: *NJB*³² („overpower” = [m.in.] opanować, przemoc, pokonać, przewyciężyć, zwalczyć), *ESV*³³ („overcome” = [m.in.] pokonać, przewyciężyć, opanować, zwalczyć, zmóc), *NET*³⁴ („master” = [m.in.] opanować, pokonać, ujarzmić, o władnąć, być panem) czy *CEI* 2008³⁵ i *TILC*³⁶ („vincere” = [m.in.] zwyciężyć, pokonać, wygrać, zdobyć).

ZASKOCZYĆ(?). Obecny w niniejszym akapicie znak zapytania przy słowie „zaskoczyć” wynika z niepewności co do zrozumienia łacińskiego słowa „comprehendo”. Odnajdujemy je w *VUL*³⁷ (J 1,5: *et lux in tenebris lucet et tenebrae eam non comprehenderunt*), a tłumaczone jest ono „słownikowo” jako „1. zająć, chwycić; 2. schwytać, podejść, zaskoczyć; 3. uwięzić, pojmać; 4. połączyć się, uszeregować; 5. pojąć, poznać, zrozumieć”³⁸. Jeśli intuicją św. Hieronima było tu nawiązanie do idei (niepomysłnego) „zaskoczenia, przyłapania” światła przez ciemność (por. 2. znaczenie tego czasownika), wówczas mielibyśmy jedyny (będący do naszej dyspozycji) przekład Pisma Świętego oddający myśl zawartą w J 1,5 dokładnie w taki sposób, w jaki zaproponowaliśmy tłumaczenie tego wersetu w tytule niniejszego artykułu. Brak jednak pewności, czy „comprehendo” nie niesie w tym przypadku także (a może nawet bardziej) idei wyrażonej w 1. i 3. swoim znaczeniu sprawia, że nie należy jednoznacznie widzieć w *VUL* „sojusznika” wspierającego tezę przedłożoną w niniejszym studium. Nie musi jednak ta myśl „martwić” badających rolę καταλαμβάνω w J 1,5. Okaze się bowiem, że wszystkie trzy pierwsze grupy znaczeniowe terminu „comprehendo” – razem wzięte – znajdują swoją realizację w narracji Ewangelii Janowej, a zwłaszcza w scenie pojmania Jezusa w Ogrójcu, która zostanie poddana analizie w dalszej części artykułu.

KΑΤΑΛΑΜΒΑΝΩ W J 12,35

Rozpatrywany przez nas czasownik występuje w Ewangelii według św. Jana zaledwie cztery razy. Kolejnym po *Prologu* tekstem, zawierającym καταλαμβάνω,

³² *New Jerusalem Bible*. Edited by Henry Wansbrough. Copyright © 1985, by Darton, Longman & Todd Limited and Doubleday [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

³³ *The Holy Bible, English Standard Version*. Copyright © 2011 by Crossway Bibles, a division of Good News Publishers [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

³⁴ *The New English Translation Bible*, Copyright © 1996–2006 Biblical Studies Press, L. L.C. [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

³⁵ *La Sacra Bibbia della Conferenza Episcopale Italiana* (2008) [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

³⁶ *Traduzione Interconfessionale in Lingua Corrente* (tytuł oficjalny: *Parola del Signore – La Bibbia in lingua corrente*). Opublikowana w 1985 przez Libreria della Dottrina Cristiana oraz Alleanza Biblica Universale [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

³⁷ *Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem*, edited by R. Weber, B. Fischer, J. Gribomont, H. F.D. Sparks, and W. Thiele [at Beuron and Tübingen]. Copyright © 1969, 1975, 1983 by Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society), Stuttgart [wersja elektroniczna: BibleWorks 10].

³⁸ A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Miejsce Piastowe 1948, s. 123–124.

jest perykopa J 8,1–11, w której dwukrotnie – w wersetach 3 i 4 – jest mowa o „pochwyceniu/przyłapaniu” grzesznej kobiety na cudzołóstwie. Choć termin ten wybrzmiewa w tym miejscu dokładnie w taki sposób, w jaki widzielibyśmy go również w J 1,5, to jednak nie poświęcimy naszej uwagi wydarzeniu opisanemu w J 8. Na przeszkodzie stoi problem natury tekstualnej³⁹.

Pozostaje zatem do przeanalizowania J 12,35, gdzie nie tylko po raz ostatni w Czwartej Ewangelii napotykaemy καταλαμβάνω, ale pojawia się ono w kontekście do złudzenia przypominającym J 1,5. *Odpowiedział im więc Jezus: «Jeszcze przez krótki czas przebywa wśród was światłość. Chodźcie, dopóki macie światłość, aby was ciemność nie ogarnęła (ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ). A kto chodzi w ciemności, nie wie, dokąd idzie (J 12,35 wg BT).* Tym razem, jak widać, przedmiotem owego „ogarnięcia” przez ciemność nie jest już sama w sobie światłość, lecz adresaci słów Jezusa – otaczający Go i dyskutujący z Nim ludzie, a więc ci, którzy mają jeszcze spośród siebie Światłość⁴⁰.

OGARNAĆ. W taki sposób (a czynią to ponownie, jeśli wspomnieć J 1,5) interpretują czasownik καταλαμβάνω w J 12,35 następujące polskie przekłady: *BT, BPaul, BPozn, BEkum i BGd*. Zmieniając swoje stanowisko, dołączają do tej grupy *BGed i BBryt*. Natomiast *NP3* modyfikuje swoje tłumaczenie, zachowując jednak sens przytaczanego tekstu i proponując w swym przekładzie słowo ZAWŁADNAĆ.

W podobnym duchu oddają czasownik καταλαμβάνω zwłaszcza przekłady francuskie, jak np. *FJB*⁴¹ („saisir” = schwycić, złapać, objąć, opanować)⁴² czy *TOB*⁴³ („emparer” = zawładnąć, pochłonać).

PRZEMÓC. Ze wspomnianych wcześniej wydań *NT*, optujących za słowem „przemóc” / „overpower” / „overcome” / „master” / „vincere” itp., tylko *BŚJeh* pozostaje wierna swej propozycji i tak samo tłumaczy καταλαμβάνω zarówno w J 1,5, jak i J 12,35. Pozostałe przekłady wyraźnie zmieniają swoje stanowisko.

ZASKOCZYĆ. Niemalą niespodziankę sprawia nasza rodzima *BW-P*. Odchodząc od swego tłumaczenia „ogarnąć” w J 1,5, w J 12,35 wyraża interesujący nas grecki czasownik mianem „zaskoczyć” i brzmi następująco: *...zmierzajcie do celu, jak długo macie światło, żeby was nie zaskoczyły ciemności....* Podobnym tropem idzie wiele przekładów obcojęzycznych: *KJV* („come upon” = zaskoczyć), *NJB*,

³⁹ „Tej perykopy brak w wielu najstarszych świadkach tekstu (rękopisach, tłumaczeniach i u Ojców), a w niektórych bywa umieszczana gdzie indziej. Jest ona sformułowana w stylu i kolorycie synoptycznym. Nie może pochodzić od samego Jana, natomiast mogłaby być przypisana Łukaszowi (por. Łk 21,38). Jej kanoniczność, natchniony charakter i wartość historyczna nie mogą jednak z tych powodów budzić wątpliwości” (komentarz do J 7,53–8,11 w: *Biblia Jerozolimska*, Poznań 2006, s. 1488).

⁴⁰ Mowa zapewne o osobie samego Jezusa (por. J 8,12; 9,5; 12,46).

⁴¹ *French Bible de Jérusalem*, Copyright © 1973, Les Éditions du Cerf.

⁴² Tłumaczenia terminów francuskich podawane za: S. Ciesielska-Borkowska (et al.), *Wielki słownik francusko-polski*, t. 1 (A–L), t. 2 (M–Z), Warszawa 1980.

⁴³ *French Traduction Œcuménique de la Bible*, édition à notes essentielles. Copyright © 1988, Société biblique française & éditions du Cerf.

ESV, *NAU* i *NET* („overtake” = [m.in.] zaskoczyć, przytrafić się), *CEI* 1974/2008, *IEP*, *LND*, *NRV*⁴⁴ i *TILC* („sorprenere” = [m.in.] zaskoczyć zniecka, złapać, przydybać), *LUT*⁴⁵, *NLB*⁴⁶ i *SCL*⁴⁷ („überfallen” = m.in. zaskoczyć), *ZUR* („hereinbrechen” = m.in. wpaść/spaść na coś, nawiedzić), *EIN* („überaschen” = zaskoczyć, sprawić niespodziankę, zdziwić). Niewykluczone, jak zostało wspomniane wyżej, że w takie rozumienie czasownika καταλαμβάνω wpisuje się także *VUL*, która również w J 12,35 tłumaczy go za pomocą łacińskiego „comprehendo”.

Nietrudno jest zauważyć, że tak liczne, wymienione tu przekłady Pisma Świętego – choć inaczej postrzegały czasownik καταλαμβάνω w J 1,5 – tym razem chętnie widzą w nim ideę „zaskoczenia” / „przyłapania” ludzi przez ciemność. Odpowiada to naszej intuicji, ale związanej nie tylko z J 12,35, lecz także już z J 1,5. Dlaczego pozostałe wydania nie interpretowały καταλαμβάνω w podobny sposób w J 1,5? Czy problemem jest tylko *przedmiot* czynności, wyrażanej przez ten czasownik? A zatem, innymi słowy, czy chodzi o to, że ciemność, mająca zdolność „zaskoczenia” / „przyłapania” ludzi (np. w ich złym postępowaniu), nie posiada takiej możliwości w stosunku do (moralnie pozytywnej) Światłości? A może przemawiają za tym jakieś inne przesłanki? Nam, świadomym, że Światłość, o której mowa (także) w J 1,5 jest równoznaczna z osobą Jezusa, wydaje się, iż uprawnione jest podobne rozumienie czasownika καταλαμβάνω także w J 1,5. Pozwala na to logika narracyjna Ewangelii Janowej i zwłaszcza obecny w niej motyw „światła i ciemności”, osiągający swój punkt kulminacyjny w opisie Męki Pańskiej.

MOTYW „ŚWIATŁO-CIEMNOŚĆ” W EWANGELII JANOWEJ

Analizowany przez nas werset J 1,5 nie jest jedynym miejscem w *Prologu*, przywołującym ideę „światłości”. Mówiąc o Logosie („Słowie”) – a w Nim bez cienia wątpliwości dostrzegamy osobę Syna Bożego⁴⁸ – ewangelista wskazuje, że ma On ścisły związek z rzeczywistością światła. Czytamy bowiem w J 1,4. 9: *w Nim było życie, a życie było światłością ludzi (...)* *Była światłość prawdziwa, która oświeca każdego człowieka, gdy na świat przychodzi.* Nieco dalej, tam gdzie jest mowa o posłannictwie Chrzciciela, jednocześnie zaznacza, że *pojawił się człowiek posłany przez Boga – Jan mu było na imię. Przyszedł on na świadectwo, aby zaświadczyć o światłości, by wszyscy uwierzyli przez niego. Nie był on światłością, lecz posłanym, aby zaświadczyć o światłości* (J 1,6–8). Dzięki uwypukleniu prawdy obecnej w ostatnich słowach wersetu 8 staje się jasne, że rzeczywistość światła związana jest

⁴⁴ *The Italian La Sacra Bibbia Nuova Riveduta*. Copyright © 1994 Geneva Bible Society, CH-1211 Ginevra.

⁴⁵ *The German Lutherbibel 1984*. Copyright © 1985 by Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society), Stuttgart.

⁴⁶ *Neue Luther Bibel*. Copyright © 2009 by La Buona Novella Inc., Samstagernstrasse 113, CH-8832 Wollerau, Switzerland.

⁴⁷ *The German Schlachter Version 2000*. Copyright © 2000 Genfer Bibelgesellschaft.

⁴⁸ Por. J 1,14: *A Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas. I oglądaliśmy Jego chwałę, chwałę, jaką Jednorodzony otrzymuje od Ojca, pełen łaski i prawdy.*

ściśle z osobą Jezusa, a dzieło Jana Chrzciciela służy „jedynie” objawieniu prawdy o niej wobec całego świata. Kolejne słowa *Prologu* idą jeszcze o krok dalej: okazuje się, że Jan daje świadectwo nie tylko o „światłości” (por. wyżej: J 1,6–8), lecz zaświadcza także wprost o osobie Jezusa Chrystusa⁴⁹. Czy zestawienie obok siebie „światłości” i „Logosu/Słowa”, o których świadczy Jan Chrzciciel, nie zaczyna już teraz, w *Prologu*, komunikować czytelnikom Czwartej Ewangelii, że związek „światłości” z osobą Jezusa Chrystusa ma, być może, charakter wręcz ontologiczny, a więc – że sam Jezus jest Światłem⁵⁰?

Rzeczownik φῶς występuje w Ewangelii Janowej kilkanaście razy. Pierwszą perypokopą po *Prologu*, nawiązującą do idei „światłości”, jest fragment mówiący o nocnym (a więc w ciemności!) spotkaniu Jezusa z Nikodemem (J 2,23–3,21). Na końcu tego urywku jest mowa o nieprawości jako postawie człowieka korespondującej z uczynkami ciemności⁵¹. Dopiero ten, kto postępuje zgodnie z wolą Bożą, nie boi się przybliżyć do światła. Rzeczywiście, człowiek chodzący za dniami, nie obawia się potknięcia, gdyż widzi światło tego świata (J 11,9). W nocy z kolei łatwo o upadek (J 11,10). Dlatego pod koniec pierwszej części Ewangelii według św. Jana Jezus tak dobitnie zachęca swych słuchaczy, by byli synami światłości (J 12,35–36)⁵².

Wszystkie powyższe odniesienia, nawiązujące do idei „światłości”, znajdują swoje przypieczerowanie w uroczystej deklaracji Jezusa, wypowiedzianej w Jerozolimie w kontekście Święta Namiotów: *Ja jestem Światłością świata. Kto idzie za Mną, nie będzie chodził w ciemności, lecz będzie miał światło życia* (J 8,12). Okazuje się, że rzeczywiście sam Chrystus jest Światłem, danym człowiekowi, by wyrwać go z uczynków ciemności i zapewnić prawdziwe życie. To pełne mocy orzeczenie Jezusa znajduje swoje powtórzenie jeszcze w J 9,5⁵³ i 12,46⁵⁴.

Chociaż słowo „światło” pojawia się w J 12,46 po raz ostatni, a termin „ciemność” (σκοτία) wystąpi jeszcze tylko w J 20,2, to jednak motyw ten nadal jest obecny w Czwartej Ewangelii. Szczególnie wymownym będzie komentarz narratora odnoszący się do Judasza opuszczającego wieczerzik: *A po spożyciu kawałka chleba wszedł w niego szatan ... A on po spożyciu kawałka chleba zaraz wyszedł. A była noc*” (J 13,27a. 30). Znamiennym jest tu połączenie ze sobą kwestii ciemności oraz działania

⁴⁹ Por. J 1,15: *Jan daje o Nim świadectwo i głośno woła w słowach: „Ten był, o którym powiedziałem: Ten, który po mnie idzie, przewyższył mnie godnością, gdyż był wcześniej ode mnie”.*

⁵⁰ Por. F. Manns, „Le Prologue de Jean”, w: Id., *L’Evangile de Jean à la lumière du Judaïsme*, Studium Biblicum Franciscanum Analecta 33, Jerusalem 2000, s. 25; C.S. Keener, *The Gospel of John. A Commentary*, Peabody MA 2003, s. 382.

⁵¹ Por. J 3,19–21: *A sąd polega na tym, że światło przyszło na świat, lecz ludzie bardziej umiłowali ciemność aniżeli światło: bo złe były ich uczynki. Każdy bowiem, kto się dopuszcza nieprawości, nienawidzi światła i nie zbliża się do światła, aby nie potępiono jego uczynków. Kto spełnia wymagania prawdy, zbliża się do światła, aby się okazało, że jego uczynki są dokonane w Bogu.*

⁵² Por. J 12,35–36: *Odpowiedział im więc Jezus: «Jeszcze przez krótki czas przebywa wśród was światłość. Chodźcie, dopóki macie światłość, aby was ciemność nie ogarnęła. A kto chodzi w ciemności, nie wie, dokąd idzie. Dopóki światłość macie, wierzcie w światłość, abyście byli synami światłości».*

⁵³ Por. J 9,5: *Jak długo jestem na świecie, jestem światłością świata.*

⁵⁴ Por. J 12,46: *Ja przyszedłem na świat jako światło, aby każdy, kto we Mnie wierzy, nie pozostawał w ciemności.*

demona: Judasz, opuszczając swego Mistrza (= Światłość świata), wchodzi w otchłań nocy, stając po stronie księcia ciemności. Jego postać jeszcze raz pojawi się w Ewangelii Janowej: w epizodzie inicjującym opis Męki Pańskiej. Przybędzie tam – w wiadomym celu – z kohortą oraz strażnikami od arcykapłanów i faryzeuszów (J 18,3).

KONFRONTACJA ŚWIATŁA I CIEMNOŚCI W SCENIE POJMANIA JEZUSA W OGRÓJCU

Nie znajdując konieczności poddawania analizie całej perykopy J 18,1–14, postaramy się uwypuklić tylko te elementy opisu Janowego, które mają związek z interesującym nas motywem. Będziemy mieli na celu uzasadnienie nowatorskiego tłumaczenia J 1,5, zaznaczonego już w tytule niniejszego studium.

Wartym podkreślenia jest w pierwszej kolejności miejsce rozgrywającej się akcji. W odróżnieniu od Ewangelii Synoptycznych, jedynie św. Jan stwierdza, że *Jezus wyszedł z uczniami swymi za potok Cedron. Był tam ogród, do którego wszedł On i Jego uczniowie* (J 18,1). Charakterystycznym jest tu zwrot *πέραν τοῦ χειμάρρου τοῦ Κεδρών*. Podobnie, jak to widnieje w polskich przekładach⁵⁵, również tłumaczenia włoskie, francuskie i niemieckie (a także niektóre angielskie) oddają to wyrażenie słowami „za potok Cedron”⁵⁶. W przekładach angielskich pojawia się natomiast również tłumaczenie „za dolinę Cedron”⁵⁷. Skąd to rozróżnienie? Czy Cedron jest doliną, czy też płynącym w niej potokiem? Przecież oba pojęcia nie są równoważne!

Otóż grecki rzeczownik *χειμάρρος* ściśle rzecz biorąc oznacza „(strumień wody, który obficie) płynie zimą” – co precyzyjnie oddały tłumaczenia *BŚJeh* („potok zimowy”) oraz *SCL* („Winterbach”). Jest on bowiem skutkiem połączenia słów *χειμα* („zima”) i *ρέω* („płynę”)⁵⁸. Cedron został zatem określony przez św. Jana mianem „(zimowy) potok”. Termin „dolina” byłby oczywiście także właściwym słowem na scharakteryzowanie Cedronu – kto wie, może nawet precyzyjniejszym! – zwłaszcza, że przez większość roku, z racji braku opadów, nie płynął w niej żaden strumień⁵⁹. A jednak ewangelista dokonał takiego a nie innego wyboru⁶⁰.

Czy św. Jan mógł się kierować motywacją, związaną w jakiś sposób z interesującym nas tematem „światło-ciemność”? Wprawdzie nie dostrzegamy tego związku wprost, aczkolwiek zauważamy ideę „zimna”, która pośrednio łączy/kojarzy się z ciemnością. Od zawsze jest bowiem wiadome, że światło daje jednocześnie ciepło. Jedyne istniejące w starożytności źródła światła (słońce i ogień) niewątpliwie ogrze-

⁵⁵ *BT, BPaul, BPozn, BW-P, BEkum, BGd, NP3, BBryt, BGed*, [*BŚJeh*].

⁵⁶ *CEI 1974/2008, LND, NRV, IEP* (torrente); *FJB, TOB* (torrent); *EIN, ELB, ZUR, LUT, NLB, [SCL]* (Bach); *KJV, ESV* (brook). Także łacińska *VUL* podaje „torrentem Cedron”.

⁵⁷ *NAU, NJB, NET* (valley, ravine [= wąwóz]).

⁵⁸ Por. W. Bauer, F.W. Danker, W.F. Arndt, F.W. Gingrich, *A Greek-English...*, dz. cyt. [*BibleWorks 10: „χειμάρρος” § 7904*].

⁵⁹ Nie jest więc wykluczone, że także Jezus wraz z uczniami przekroczył dolinę *wysuszoną* już na początku wiosny!

⁶⁰ Św. Jan mógł użyć rzeczownika *φάραγξ* („wąwóz”, „dolina”), stosowanego dla opisu Cedronu choćby przez Józefa Flawiusza w *Antiquitates Iudaicae*, 9,151 czy w *Bellum Iudaicum*, 5,70. 147. 254. 504–505; 6,192.

wają; także w czasach współczesnych, choćby pospolita żarówka emituje – oprócz światła – także ciepło⁶¹.

Z pomocą powinno przyjść wyjaśnienie również samego terminu Cedron. Otóż greckie Κεδρών stanowi transkrypcję hebrajskiej nazwy własnej wadi קדרון (*Qidron*), a więc potoku płynącego zimą (= w porze deszczowej), biorącego swój początek między starą Jerozolimą a Górą Oliwną. Jej forma morfologiczna bazuje na rdzeniu קדר (*QDR*) i oznacza „być / stać się ciemnym/mętnym”. Nietrudno jest zauważyć, że w tym momencie *explicite* powraca motyw „ciemności”, ukrytej „semantycznie” w transkrybowanej na język grecki hebrajskiej nazwie własnej „Kidron/Cedron”⁶². Zestawienie ze sobą dwóch terminów mówiących o „zimnie” oraz „ciemności” – a więc w pewnym sensie synonimicznych – służy zatem kontynuacji tak ważnego dla św. Jana tematu.

Drugą, interesującą nas osobliwością Janową jest ukazanie przybyłej do Ogrójca zgrai jako wyposażonej w „latarnie, pochodnie i broń” (J 18,3). Znamienne jest to uwypuklenie posiadania przez nich narzędzi emitujących światło; żaden z pozostałych ewangelistów nie wspomina tego faktu, a mówi jedynie o przyniesionych przez tłum „kijach i mieczach” (Mk 14,43; Mt 26,47; Łk 22,52). Jan zaznacza istnienie dwóch rodzajów źródła światła (stąd ich wyakcentowanie), a owe „kije i miecze” wyraża jednym tylko słowem: „broń”. Emfaza ta wyraża pewną prawdę o zgrai przybyłej do Ogrójca: w kierunku Jezusa idą ludzie, którzy przez fakt zapotrzebowania na światło (aby móc w ogóle poruszać się i działać) stają się symbolicznie reprezentantami sił ciemności⁶³. Wzmocnia tę interpretację świadomość, że na czele idzie Judasz (J 18,2–3), w którego uprzednio *wszedł szatan* (J 13,27). Widać zatem wyraźny kontrast pomiędzy Jezusem, nie trzymającym w rękę żadnej pochodni – wszak On sam jest Światłością świata (por.

⁶¹ Wyjątkiem będzie kaloryfer: ogrzewając otoczenie, nie oświetla go. Ale to jest już wynalazek czasów współczesnych o innej naturze.

⁶² Por. M. Flacius Illyricus, *Glossa compendiarium in Novum Testamentum*, Basilea 1570, s. 449: “Torrens Cedron ab obscuritate dicitur ... Fuit autem rivus obscurus tum ob profunditatem vallis, tum proculdubio ob arbores, quibus fuit consita vallis”; J. Maldonatus, *Commentarii in quatuor evangelistas. Tomus II: Evangelium Lucae et Joannis*, Moguntia 1863, s. 906: „Vallem illam ... oscuram et tenebrosam dictam esse”; C. a Lapide, *Commentaria in Scripturam Sacram. Tomus XVI: In SS. Lucam et Joannem. Accurate recognovit ac notis illustravit Augustinus Crampon*, Parisium 1865, s. 606: „«Cedron» est vox Hebraea, non Graeca, quae Hebr. non cedrum ... sed obscuritatem, nigredinem, caliginem et tenebras significat”; J.S. Schlichting, *Commentaria posthuma in plerosque Novi Testamenti libros*, Irenopoli 1656, s. 128: „Kedron ... Hebraea, nigritiam et tenebras denotante, quod flueret in valle tenebricosa et umbrosa, eoque coloris esset nigricantis”; H.L. Strack, P. Billerbeck, *Das Evangelium nach Markus, Lukas und Johannes und die Apostelgeschichte. Erläutert aus Talmud und Midrasch*, Bill. 2; München 1961, s. 567: „קדר von קדרון, schmutzig sein, bedeutet «der Trübe»”; W. Bauer, F.W. Danker, W.F. Arndt, F.W. Gingrich, *A Greek-English...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „Κεδρών” § 4178]; J.H. Thayer, *A Greek-English...*, dz. cyt. [BibleWorks 10: „Κεδρών” § 2908]; *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Subsequently Revised by Walter Baumgartner and Johann Jakob Stamm with Assistance from Benedikt Hartmann (et alii)*. Vol. 1: א-ז; Vol. 2: ז-ת. Founded by L. Koehler, Leiden – Boston – Köln 2001, s. 1072.

⁶³ Por. J.C. Fenton, *The Passion According to John*, London 1961, s. 31; C.H. Giblin, „Confrontations in John 18,1–27”, *Bib.* 65 (1984) s. 217–218; P.F. Ellis, *The Genius of John. A Composition-Critical Commentary on the Fourth Gospel*, Collegeville MN 1984, s. 251–252; M.G.W. Stibbe, *John as Storyteller. Narrative Criticism and the Fourth Gospel*, MSSNTS 73, Cambridge 1992, s. 100; W. Hendriksen, *Exposition of the Gospel According to John. Two*

J 8,12; 9,5; 12,46) – a przybyszami od arcykapłanów, posiłkującymi się „sztucznie” wytworzonym światłem, niepozornym wobec ogarniającej ich ciemności. Następuje konfrontacja, której skutek ewangelista opisuje w dalszej części narracji.

Zanim jednak czytelnik „ujrzy” oczami wyobraźni moment „zderzenia” się Światła i ciemności, „usłyszy” od narratora, że Jezus był w tym momencie w pełni świadomy nadchodzących zdarzeń: *a Jezus wiedząc o wszystkim, co miało na Niego przyjść* (J 18,4a). Oczekiwaloby się od zagrożonego aresztowaniem Jezusa, że będzie uciekał; że będzie chciał się schronić przez przeciwnikami. Przeciwnie w pewnym momencie swej działalności zdecydował o ukryciu się przed Żydami, którzy postanowili Go zabić (J 11,53–54). Takiej też reakcji spodziewała się niewątpliwie kohorta i wysłannicy od faryzeuszów: świadczy o tym ich uzbrojenie oraz przybycie w tak licznym gronie.

A jednak to nie oni „zaskoczą” Jezusa swoim nagłym przybyciem. To nie moce ciemności „przyłapią” Go w ukryciu. Sam Chrystus jako pierwszy uczyni krok w ich kierunku i rozpocznie dialog (J 18,4b). Jeśli można mówić o „przyłapaniu/zaskoczeniu”, to raczej Jezus, Światłość świata, sprawi swym zachowaniem niemałą niespodziankę przybyłym agresorom⁶⁴.

Ale to nieoczekiwane zachowanie Jezusa to dopiero początek sceny pojmania. Jego suwerenne działanie nie wyczerpuje się w akcji wyjścia z ogrodu i rozpoczęcia rozmowy. Okazuje się, że gdy Chrystus wypowie swoje boskie „Ja jestem”, obecny tam tłum upadnie na ziemię (J 18,5–6)⁶⁵. Uzbrojona kohorta rzymska i (zapewne) liczni słudzy arcykapłanów truchleją wobec mocy Bożej i „obezwładnieni” oddają

Volumes Complete in One, New Testament Commentary 4, Grand Rapids MI 2007, s. 378; A. Gagné, „Caractérisation des figures de satan et de Judas dans le IVE Évangile: stratégie narrative et déploiement des intrigues de conflit”, ScEs 55 (2003) s. 277: „Par cette double mention d’instruments de lumière, l’auteur signale le contraste entre la condition spirituelle des adversaires et celle de Jésus”.

⁶⁴ Wartym zauważenia jest dodatkowy szczegół: gdyby Jezus chciał uniknąć spotkania z wysłannikami od arcykapłanów, to niewątpliwie udałby się w jakieś inne miejsce, a już na pewno nie do Ogrójca. Ewangelista zaznaczył bowiem, że także i Judasz, który Go wydał, znalazł miejsce, bo Jezus i uczniowie Jego często się tam gromadzili (J 18,2). Jezus z pewnością mógł się domyśleć, że Judasz przeczuwa, iż On uda się wraz z apostołami w kierunku znanego im wszystkim miejsca. W ten oto sposób, mówiąc kolokwialnie, Jezus „wystawił się na cel” swoim przeciwnikom. Był pewien, że Judasz w pierwszej kolejności skieruje swe kroki ku ogrodowi za Cedronem. Nadeszła bowiem godzina Jezusa (J 13,1; 16,32; 17,1; por. 7,30; 8,20), a więc moment podjęcia się zbawczej męki, śmierci i zmartwychwstania. Jezus był gotów stawić czoła nadchodzącym mocom ciemności.

⁶⁵ Pojawia się w tekście głównym przymiotnik „boskie”. Nietrudno jest bowiem skojarzyć Jezusowej deklaracji „Ja jestem” z Imieniem Bożym, objawionym Mojżeszowi w Wj 3,14, które Jezus przypisał właśnie samemu sobie. Por. S. Bartina, „Yo soy Yahweh” – nota exegética a Jn. 18,4–8”, w: E.G. Leopoldo (red.), *XVIII Semana Bíblica Española (23–27 sept. 1957). Teología bíblica sobre el pecado la teología bíblica, otros estudios, CSIC 18, Madrid 1959, s. 415; R. Robert, „Le malentendu sur le Nom divin au chapitre VIII di quatrième évangile”, *RThom 88 (1988) s. 279; A.M. Okorie, „The Self-Revelation of Jesus in the „I Am” Sayings of John’s Gospel”, *CThMi 28 (2001) s. 486; C.S. Keener, *The Gospel...*, dz. cyt., s. 1082; R.E. Brown, *The Gospel According to John (XIII–XXI)*, *AncB 29A*, Garden City NY 1970, s. 818; T.L. Brodie, *The Gospel According to John. A Literary and Theological Commentary*, New York – Oxford 1993, s. 525–526; R.A. Whitacre, *John*, The IVP New Testament Commentary Series 004, Leicester 1999, s. 426; D. Senior, *The Passion of Jesus in the Gospel of John*, Collegeville MN 1991, s. 52; R.F. Collins, *These Things Have Been Written. Studies on the Fourth Gospel*, *LThPM 2*, Louvain – Grand Rapids MI 1990, s. 29; R.J. Tournay, *Seeing and Hearing God with the Psalms. The Prophetic****

Mu pokłon⁶⁶. Padają przed Tym, którego przyszli arestować. Kto jak kto, ale nie oni spodziewali się takiego obrotu spraw. To oni zostali zaskoczeni zaistniałą sytuacją.

Godną komentarza jest w tym momencie krótka nota narratora, obecna w J 18,5b: *również i Judasz, który Go wydał, stał między nimi*. Tych kilka słów ewangelisty sprawia wrażenie opóźniania biegu narracji⁶⁷; opis zdarzeń byłby bez nich niewątpliwie bardziej płynny: *Odpowiedzieli Mu: „Jezusa z Nazaretu”. Rzekł do nich Jezus: „Ja jestem” [...] Skoro więc rzekł do nich: „Ja jestem”, cofnęli się i upadli na ziemię* (J 18,5a. 6). A jednak niosą one bardzo ważną informację, którą narrator – zatrzymując na chwilę opowiadaną przez siebie akcję – zdaje się przypominać swym czytelnikom: pamiętajmy, kto szedł na czele zgrai; nie zapominajmy, że wszedł w niego szatan i że nocą opuścił on wieczernik. Ta *parenthesis* ewangelisty służy podkreśleniu faktu, że przed Chrystusem pada na ziemię nie tylko kohorta i słudzy arcykapłanów, ale także Judasz, obecny pośród nich⁶⁸. W konsekwencji, Jezusowi – Światłości świata, pokłon oddaje również sam księżę ciemności, obecny w niewiernym uczniu oraz reprezentowany przez przybyły tam tłum. Choć ciemność usiłowała „zaskoczyć” / „przyłapać” Światłość (por. J 1,5), to jednak wydarzenia z Ogrójca pokazały, że stało się wręcz przeciwnie: to Jezus Chrystus, Logos, Światłość świata, niespodzianie stawiał czoła zbliżającemu się zewnętrznemu zagrożeniu i mocą swojej boskiej chwały pokonał złe siły ciemności, zmuszając je do prostracji (J 18,6).

Liturgy of the Second Temple in Jerusalem, JSOT, s. 118, Sheffield 1991, s. 111; A. Jaubert, *Approches de l'Évangile de Jean*, Parole de Dieu 13, Paris 1976, s. 165; P.E. Kinlaw, *The Christ is Jesus. Metamorphosis, Possession, and Johannine Christology*, Society of Biblical Literature. Academia Biblica 18, Atlanta GA 2005, s. 161; G. Quispel, „L'Évangile de Jean et la gnose”, w: M.-É. Boismard, K.M. Braun, L. Cerfaux (et al. red.), *L'Évangile de Jean. Études et Problèmes, RechBib* 3, Paris 1958, s. 206; L. Houdry, *Simon surnommé Pierre. Aperçus originaux sur la vie de l'apôtre Pierre, sine loco* 2004, s. 87.

⁶⁶ Upadek na ziemię jest w Starym Przymierzu jedną z typowych reakcji człowieka na teofanię. Gdy Bóg objawia się człowiekowi, ten niejednokrotnie upada na twarz w geście prostracji. Truchleją przed Nim (i Jego wysłannikami) nie tylko siły wrogie Bogu, ale także osoby „święte”. Motyw ten obecny jest również w Nowym Testamencie. Por. 2 Krl 1,9–14; Jr 46,6; Psalmi (wg LXX): 26,2; 34,4; 39,15; 55,10; 69,3–4; 70,13; Dn 2,46; Wj 34,8; Joz 5,13–15; Ez 1,28; 43,3; 44,4; Dn 8,18; 10,9; Hi 1,20; Dz 9,4; 22,7; 26,14; Ap 1,17; 19,10; 22,8. Por. C.K. Barrett, *The Gospel According to St. John. An Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*, London 1955, s. 434; D.J. Moo, *The Old Testament in the Gospel Passion Narratives*, Sheffield 1983, s. 246–247; R. Fabris, *Giovanni. Traduzione e commento*, Roma 1992, s. 915; E. Haenchen, *History of Interpretation in the Johannine Passion Narrative, Interp.* 24 (1970) s. 201; F. Manns, *The Passion of Jesus According to St. John*, w: L. Goh, T. Chan (ed.), *Studium Biblicum OFM Hong Kong 50 Anniversary. The Open Lectures*, Hong Kong 1996, s. 50.

⁶⁷ Por. S. Légasse, *Le procès de Jésus. La Passion dans les quatre Évangiles*, Lectio Divina. Commentaires 3, Paris 1995, s. 464.

⁶⁸ Por. W. Hendriksen, *Exposition...*, dz. cyt., s. 379; A.T. Lincoln, *The Gospel According to Saint John, BNTC* 4, Peabody MA 2006, s. 447.

Choć scena pojmania Jezusa składa się jeszcze z kilku epizodów, nieprzerwanie ukazujących Jego suwerenność⁶⁹, nie poświęcimy im większej uwagi, gdyż nie są one ściśle związane z naszym tematem. Gdyby natomiast ktoś chciał wysunąć zarzut przeciw Jezusowi, iż poddał się On jednak swym przeciwnikom (por. J 18,12–14), a więc – że przegrał pojedynek z mocami ciemności, odpowiedzią niech będzie prawda o zwycięstwie Chrystusa nad śmiercią: ciemności smutku z powodu pustego grobu (J 20,1) zostały wkrótce przezwyciężone spotkaniem ze Zmartwychwstałym (por. J 20,11nn). Światłość świata rozproszyła wszelki lęk, smutek i żal, niosąc ludziom nadzieję na życie bez końca. W myśl J 10,17–18 Jezus dobrowolnie oddał siebie i swoje życie w ręce oprawców, by je potem zwycięsko odzyskać.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzone w niniejszym studium analizy ukazały, że czasownik καταλαμβάνω, tłumaczony w J 1,5 najczęściej jako „ogarnąć”, „przemóc”, w J 12,35 postrzegany jest przez wiele przekładów (zwłaszcza niepolskich) jako słowo wyrażające ideę „zaskoczenia”. Intryguje ten fakt, zwłaszcza, że podmiotem czynności w obu przypadkach jest „ciemność”. Wprawdzie przedmiot jest różny: w J 1,5 jest nim „światłość”, a w J 12,35 – „ludzie”. Zrodziło się jednak pytanie, czy nie jest możliwe podobne rozumienie tego terminu w obu przypadkach, zwłaszcza, że (wątpliwa pod względem tekstualnym) perykopa o cudzołożnicy pochwyconej na grzechu (J 8,1–11) także zawiera to słowo (i to dwukrotnie: J 8,3–4), a tu już bez cienia wątpliwości καταλαμβάνω oznacza „zaskoczenie” / „przyłapanie”. Celem artykułu było uzasadnienie propozycji nowego tłumaczenia J 1,5, co dokonało się dzięki uwzględnieniu logiki narracji Janowej, a zwłaszcza odwołaniu się do sceny pojmania Jezusa w Ogrójcu (J 18,1–14). W niej najwyraźniej widać, jak siły ciemności, reprezentowane przez kohortę i sługi od arcykapłanów i faryzeuszów, przybyłe pod wodzą Judasza – ucznia opanowanego już przez szatana (por. J 13,27.30; 18,2–3) – usiłowały niespodzianie „przyłapać” Jezusa w mroku Cedronu i Ogrójca. Okazało się jednak, że to raczej Chrystus – Światłość świata – „zaskoczył” przybyłych nieprzyjaciół, nie podejmując ucieczki ani żadnej obrony. Objawiając na dodatek swoją chwałę (dzięki wypowiedzeniu Bożego Imienia „Ja jestem”) Jezus dopro-

⁶⁹ Jezus po raz drugi pyta przybyłych „kogo szukacie?” (J 18,7), aby skupić ich uwagę na sobie i zapewnić uczniom nietykalność fizyczną (J 18,8): powstaje w ten sposób wrażenie, jakby On sam zdecydował o ucieczce apostołów; w każdym razie u św. Jana inicjatywa o opuszczeniu Ogrójca nie należy do uczniów (inaczej w Mt 26,56; Mk 14,50). Potwierdza to ewangelista, mówiąc o wypełnieniu się słów Jezusa, mających ten sam autorytet, co realizujące się Pismo (por. J 18,9: charakterystyczna formuła wprowadzająca *stało się tak, aby się wypełniło...*). Natomiast po ataku Piotra na sługę arcykapłana (J 18,10), Jezus w sposób zdecydowany komunikuje, że dobrowolnie przyjął kielich (męki) od Ojca (J 18,11), a agresywny gest samoobronny jedynie przeszkadza Mu w wypełnieniu woli Bożej. Warty uwagi jest w ogóle brak opisu agonii Jezusa (ewangelista nie pokazał Jego „słabości” i duchowej walki) oraz pocałunku Judasza (Jezus sam „przedstawił się” przybyłej zgrai; nie musiał Go wskazywać ten tragiczny uczeń).

wadził przybyły tłum do upadku na ziemię. Tak oto księżę ciemności nie tylko nie zdołał „zaskoczyć” / „przyłapać” Światłości (ani też jej „ogarnąć” czy „przemóc”), lecz w prostracji Judasza, obecnego pośród zgrai (J 18,5–6), sam został zaskoczony i przymuszony do oddania pokłonu Synowi Bożemu.

„AND THE LIGHT SHINES IN THE DARKNESS, AND THE DARKNESS HAS NOT SURPRISED / CAUGHT IT”.

A NARRATIVE JUSTIFICATION OF THE NEW TRANSLATION OF Jn 1:5

SUMMARY

The verb καταλαμβάνω is usually translated in Jn 1:5 as to „comprehend”, „overpower”, „overcome”. The same word, however, in Jn 12:35 is understood differently (as to „come upon”, „overtake”, ecc.), although in both cases the subject is the same: „the darkness”. To be frank the object is different: in Jn 1:5 it is „the light”, in Jn 12:35 – „the people”. But by the opinion of the author of the article it is allowed to discover the idea of to „surprise” / „catch” / „come upon” / „overtake” also in Jn 1:5. The logic of the narrative of the Gospel of John and especially the scene of the Arrest of Jesus (Jn 18:1–14) authorizes this (a little innovatory) translation.

„UND DAS LICHT SCHEINT IN DER FINSTERNIS, UND DIE FINSTERNIS HAT ES NICHT ÜBERRASCHT / NICHT ERTAPPT”.

**EINE ERZÄHLENDE BEGRÜNDUNG
DER NEUEN ÜBERSETZUNG BEI Joh 1,5**

ZUSAMMENFASSUNG

Das Verb καταλαμβάνω bei Joh 1,5 ist in der Regel als „erfassen” und „ergreifen” übersetzt. Aber dieses Wort ist anders verstanden bei Joh 12,35 (als „überfallen”, „überraschen”, „hereinbrechen”) obwohl in beiden Fällen dasselbe Subjekt ist: „die Finsternis”. In der Wahrheit handelt es sich um ein anderes Objekt: bei Joh 1,5 ist es „das Licht” und bei Joh 12,35 – „die Leute”. Nach der Meinung vom Autor dieses Artikels, kann man eine Idee zu entdecken unerwartet „überrascht” / „ertappt” zu sein auch bei Joh 1,5. Der Logik der Erzählung von Johannesevangelium und vor allem eine Szene von Gefangennahme Jesus bei Joh 18,1–14, begründet dieser Übersetzung.